

Andrzej S. Jasiński OFM

Uniwersytet Opolski

seba@uni.opole.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-1950-6346>

Użycie form מראה i ראה oraz ich znaczenie w opisie wizji Ezechiela (Ez 1, 4–28)

 <https://doi.org/10.15633/ps.27102>

Andrzej S. Jasiński OFM — ur. w 1953 roku w Bytomiu, profesor zwyczajny (od 2003); odbył studia specjalistyczne z zakresu teologii biblijnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1981–1985). W 1983 roku uzyskał tytuł licencjusza rzymskiego; w 1985 roku obronił pracę doktorską: *Aion w Nowym Testamencie*; odbył studia specjalistyczne w Franciszkańskiej Szkole Biblijnej w Jerozolimie (1986–1987). W 1992 roku na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego habilitował się na podstawie dorobku naukowego i rozprawy *Według postanowienia wiecznego Boga. Aionios w Nowym Testamencie* (Opole 1991). Studiował na Katolickim Uniwersytecie Ameryki w Waszyngtonie (1992–1993). W 2000 roku otrzymał tytuł naukowy profesora (belwederski). Autor 30 monografii (w tym: *Księga Proroka Ezechiela. Nowy Komentarz*, t. 1–11, Opole 2016–2011; *Księga Jeremiasza, Lamencja, Księga Barucha, Księga Ezechiela. Komentarz teologiczno-pastoralny do Biblii Tysiąclecia. Stary Testament*, Poznań 2021) oraz 300 artykułów naukowych. Od 1993 roku jest wykładowcą w Papieskim Fakultecie Teologicznym we Wrocławiu, a od 1994 roku prowadzi zajęcia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego.

Article history • Received: 11 Oct 2022 • Accepted: 8 Dec 2022 • Published: 30 Mar 2023

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstract

The Use of the Forms מראה and ראה and their Significance in the Description of the Ezekiel's Vision (Ezek 1:4–28)

The content of the Book of Ezekiel refers to the beginning of the Israel's Exile to Babylon. Ezekiel was called to be a prophet and watchman of the exiles. The article analyzes the statements containing the forms: מראה and ראה (in the inaugural vision; Ezek 1:4–28). The introduction to the vision and to the entire Book of Ezekiel is the text of Ezek 1:1–3 which contains the phrase: I saw the vision (וַיֵּרְאֵה מְרָאִיתִי) of God (v. 1b). This phrase introduces the theme of the visions present throughout the entire Book of Ezekiel (Ezek 1:4–28; 8:1–11:25; 40:1–48:35 + 37:1–14). The first vision describes the presence of the *glory* of Yahweh among the exiles in Babylon. The *glory* of Yahweh was over the dome supported by a living creature, and the wheels—a chariot. Ezekiel learned that the exiles were not abandoned by Yahweh. Ezekiel's spiritual experience was initiated by the hand of YHWH upon him (v. 3). It was the power that enabled him to see reality inaccessible to the other exiles. Ezekiel become the servant of the mystery of the Lord's presence in Babylon (among the *golah*). This event was the beginning of the renewal process of Israel. Ezekiel become God's servant, prophet, watchman and priest of the new temple. The consequences of this vision were described by Ezekiel in the later parts of the book.

Keywords: glory of Yahweh, Ezekiel, vision, to see

Abstrakt

Użycie form מראה i ראה oraz ich znaczenie w opisie wizji Ezechiela (Ez 1, 4–28)

Treść Księgi Ezechiela odnosi się do okresu początków zesłania Izraela do Babilonii. Ezechiel został powołany na proroka i stróża nad zesłańcami. W artykule zostały przeanalizowane wypowiedzi zawierające formy מראה i ראה w wizji inauguracyjnej (Ez 1, 4–28). Wstępem do wizji i całej księgi jest tekst Ez 1, 1–3, w którym znajduje się wyrażenie: i ujrzałem wizję (וַיֵּרְאֵה מְרָאִיתִי) Bożą (w. 1b). Wprowadza ono opisy wizji obecne w całej Księdze Ezechiela (Ez 1, 4–28; 8, 1–11, 25; 40, 1–48, 35 + 37, 1–14). Pierwsza wizja opisuje obecność chwały Jahwe pośród zesłańców w Babilonii. Jej tron umieszczony na sklepieniu podtrzymują istoty żyjące, przemieszczające się na kołach – rydwanie. Ezechiel poznał, że zesłańcy nie zostali opuszczeni przez Jahwe. Doświadczenie duchowe Ezechiela zostało zainicjowanie ręką Jahwe, która na nim spoczęła (w. 3). Była to moc, która uzdolniła go do oglądu (i słuchania; por. w. 24) rzeczywistości niedostępnej innym zesłańcom. Ezechiel stał się zatem szafarzem tajemnicy obecności Pana w Babilonii pośrodku „golah”. Wydarzenie to miało dać początek procesowi odnowy Izraela. Ezechiel przestał być anonimową postacią, lecz dzięki objawieniu stał się

wybrańcem Bożym, prorokiem, stróżem oraz kapłanem nowej świątyni. Następstwa tego „widzenia” opisuje Ezechiel w dalszych partiach księgi.

Słowa kluczowe: chwała Jahwe, Ezechiel, wizja, widzieć

Księga Ezechiela zawiera orędzie skierowane przede wszystkim do zesłańców („golah”), którzy przebywali w Babilonii po opanowaniu Jerozolimy przez Nabuchodonozora w 597 roku przed Chrystusem¹. Na skutek tych wydarzeń nastąpiło pierwsze przesiedlenie mieszkańców miasta w okolice rzeki Kebar w Babilonii (Ez 1, 1–3)². Zesłańcy zostali pozbawieni stolicy, świątyni, a przede wszystkim ziemi przodków. Znaleźli się w permanentnym kryzysie, który obejmował cztery najważniejsze elementy życia Izraela: kryzys obecności Jahwe w świątyni³, kryzys ziemi przodków, kryzys władzy królewskiej oraz kryzys kapłański. O wszystkich tych aspektach informuje Ezechiel w tekście wstępnym Ez 1, 1–3: zesłanie króla Jojakina⁴, życie „golah” poza ziemią przodków, wizja objawiającego się Jahwe nad rzeką Kebar (a nie, tradycyjnie, na Syjonie), kapłan Ezechiel⁵ nie może wypełniać swej funkcji, przebywając

1 Działalność Ezechiela przypadała na lata 593–571 przed Chr.; w tym czasie w Babilonii rządził Nabuchodonozor, por. W. Zimmerli, *Ezekiel 1*, Fortress Press, Philadelphia 1979, s. 10.

2 Świat cywilizacji Babilonii miał wpływ na sposób prezentacji Boga oraz ludzi przez Ezechiela, por. C. A. Strine, *Ezekiel's Image Problem: The Mesopotamian Cult Statue. Introduction Ritual and the „Imago Dei” Anthropology in the Book of Ezekiel*, „Catholic Biblical Quarterly” 76 (2014) nr 2, s. 252–272.

3 Motyw świątyni przewija się jak czerwona nić w Księdze Ezechiela, por. M. Nobile, *Saggi su Ezechiele*, Antonianum, Roma 2009, s. 166.

4 Deportowany Jojakin (rządził trzy miesiące w Jerozolimie) zachował godność na wygnaniu i wraz z synem miał utrzymanie w domu królewskim w Babilonii (por. *Ancient Near Eastern Texts. Relating to the Old Testament*, ed. by J. B. Pritchard, Princeton University Press, Princeton 1969, s. 308). Rządzący ówczesnie w Jerozolimie Sedecjasz był uważany za regenta. Po niewoli z dynastii Dawida wywodził się Szeszbassar, książę Judzki (por. *Edr 1, 8*), por. D. I. Block, *The Book of Ezekiel. Chapters 1–24*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 1997, s. 4 (*The New International Commentary on the Old Testament*).

5 Ezechiel prezentował kapłaństwo synów Sadoka, co wyraźnie widać w jego tekstach (Ez 40–48), por. J. Blenkinsopp, *The Judaean Priesthood Turing the Neo-Babylonian and Achaemenid Period: A Hypothetical Reconstruction*, „Catholic Biblical Quarterly” 60 (1998) nr 1, s. 41.

na wygnaniu. Z kapłaństwem ściśle się wiąże motyw kryzysu przemyera (kryzys religijny), które faktycznie zostało zerwane (por. Ez 16, 59).

W niniejszym artykule ograniczymy się jedynie do analizy opisu wizji (Ez 1, 4–28), a konkretnie do występujących w nim form *מראה* i *ראיה*⁶. Ustalenie ich funkcji i znaczenia w tekście jest koniecznym zadaniem w celu lepszego zrozumienia treści zawartych w tym niezwykle trudnym fragmencie Księgi Ezechiela.

1. Wprowadzenie do pierwszej wizji Ezechiela (Ez 1, 1–3)

Tekst Ez 1, 1–3 nie zawiera wyłącznie mowy o kryzysie. Jest tu też obecny bardzo pozytywny aspekt, który opiera się na trzech przesłankach: Bożego objawienia (w. 1), Bożego słowa (w. 3a) oraz ręki Jahwe (w. 3b)⁷.

Wszystkie aspekty wstępnej wypowiedzi prorockiej (negatywny i pozytywny) stają się drogowskazem dla zrozumienia całego orędzia Księgi Ezechiela⁸. Pogłębione studium tych wątków (obecnych w całym piśmie) umożliwi pełne poznanie treści zawartych w przesłaniu prorockim.

Księga Ezechiela jest pismem o klarownej strukturze. Wyróżniającym się jej elementem są opisy trzech wizji (Ez 1, 4–27; 8, 1–11, 25; 40, 1–48, 35)⁹. W piśmie, po relacji z wizji, następują opisy czynności symbolicznych, po których następują wyrocznie. Wyjątek stanowi ostatnia wizja (40, 1–48, 35), ponieważ wyrocznie i czyny symboliczne ją poprzedzają

6 Widzieć (*ראה*), wizja, widzenie, wygląd (*מראה*), por. L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski Starego Testamentu*, t. 2, Vocatio, Warszawa 2008, s. 155–118; L. Koehler, W. Baumgartner, J. J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski Starego Testamentu*, t. 1, Vocatio, Warszawa 2008, s. 592–593.

7 Tekst Ez 1, 1–3 jest bramą dla całej Księgi Ezechiela, lecz jest nietypowym wstępem w porównaniu do innych pism prorockich, por. T. Häner, *Bleibendes Nachwirken des Exils. Untersuchung zur kanonischen Endgestalt des Ezechielbuches*, Herder, Freiburg 2014, s. 23 (Herders Biblische Studien).

8 Ezechiel sięga do form i motywów znanych u proroków niepiszących (Eliasz, Elizeusz); dotyczy to zwłaszcza doświadczenia wizji, obecności ręki Jahwe, odnoszenia się do miejsc odległych od kraju ojczystego, używania takich złożeń, jak: duch Jahwe, poznanie, że Ja jestem Jahwe, zająć miejsce przed, klaskać w dłonie, tupać nogami, por. F. Sedlmeier, *Das Buch Ezechiel. Kapitel 1–24*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 2002, s. 36–37 (Neuer Stuttgarter Kommentar. Altes Testament, 12/1).

9 Temat wizji w Księdze Ezechiela szczegółowo omawia Ryszard Archimianek: zob. R. Rumiianek, *Wizje pomyślności w Księdze Ezechiela*, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1998.

(Ez 33–39)¹⁰. Dodatkowo ten blok tematyczny jest oddzielony od poprzednich fragmentów wyroczniami o obcych narodach (Ez 25–32).

Mając na uwadze specyfikę Księgi Ezechiela, nieprzypadkowo pierwszym aktem aktywności przyszłego proroka było „widzenie”: „I stało się trzydziestego roku w czwartym (miesiącu), w piątym (dniu), gdy (byłem) pośrodku wprowadzonych nad rzeką Kebar – otwarły się niebiosa i ujrzalem wizję” (וַיֵּרְאֵהוּ מְרִאֲוֹת) „Bożą” (Ez 1, 1)¹¹. Pomijając skomplikowane zagadnienie chronologii użytej w w. 1a¹², trzeba zwrócić uwagę na topografię wydarzenia: „gdy (byłem) pośrodku wprowadzonych nad rzeką Kebar” (w. 1 b). Ezechiel nie przebywał już w Jerozolimie, lecz nad rzeką Kebar. Była to ogromna zmiana, podobna do tej, jaką przeżyli mieszkańcy Samarii po 722 roku przed Chr., którzy zostali przesiedleni do Asyrii (por. 2 Krl 17, 1–23). Babilonia kontynuowała ekspansję terytorialną Asyrii i była zainteresowana opanowaniem całej Syrii i Palestyny, aż po Egipt. Ezechiel znalazł się zatem w samym sercu nowego imperium, w miejscu położonym między Babilonem a Nippur.

Istniała jednak zasadnicza różnica między położeniem wygnańców z Samarii a losem zesłańców z Jerozolimy. Ci pierwsi rozplynęli się w morzu imperium Asyrii, natomiast Judejczycy w Babilonii otrzymali dar obecności proroka (por. Ez 2, 5). Ten fakt miał fundamentalne znaczenie dla późniejszych dziejów „golah”. W stosunku do nich w innej sytuacji znalazł się wcześniej Izrael wprowadzony do Asyrii, który nie posiadał proroka. Chodzi o mieszkańców zamieszkujących Samarię, a więc Królestwo Północne, które nie miało ortodoksyjnego sanktuarium oraz dynastii Dawidowej, cieszącej się obietnicą Jahwe (por. 2 Sm 7, 1–16)¹³.

¹⁰ Obok opisów wizji i czynów symbolicznych język literacki Ezechiela cechuje używanie licznych porównań i przypowieści, por. E. Zawiszeński, *Księgi proroków*, Bernardinum, Pelplin 1995, s. 177.

¹¹ Wprawdzie tekst Ez 37, 1–14 również jest opisem wizji, lecz posiada ona inny charakter, w którym nie występuje techniczny termin מראהו.

¹² Na temat hipotez dotyczących „trzydziestego roku” zob. A. S. Jasiński, *Księga Proroka Ezechiela*. Nowy Komentarz. Ez 1–5, Redakcja Wydawnictwa Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2017, s. 299–310. Chronologia Księgi Ezechiela bazuje na dacie deportacji króla Jojakina do Babilonii (por. Ez 1, 2). Ma to znaczenie zarówno teologiczne, jak i historyczno-literackie dla całej księgi, por. T. D. Mayfield, *Literary Structure and Setting in Ezekiel*, Mohr Siebeck, Tübingen 2010, s. 91.

¹³ Ezechiel ma na uwadze jednak całego Izraela, wszystkie pokolenia, spogląda na nie jednak z perspektywy Judy, przebywającego w Babilonii (por. Ez 37, 1–28).

Bóg pozostał wierny swoim zobowiązaniom względem domu Judy i znalazł sposób, aby dotrzeć do ludu zniewolonego w Babilonii. Przede wszystkim chodziło tu o zniewolenie duchowe oraz pozbawienie Izraela ziemi przodków. Z drugiej strony wiadomo, że zesłańcy potrafili się bardzo dobrze zorganizować w nowych warunkach, zgodnie z programem otrzymanym od Jeremiasza (por. Jr 29, 1–32).

Tekst Ez 1, 1 kończy się najważniejszym stwierdzeniem: „otwarły się niebiosa i ujrzałem wizję Bożą”. Otwarte niebiosa symbolizują nastanie komunikacji między Bogiem a człowiekiem. Uczestnikami tego wydarzenia stały się dwie osoby: Jahwe oraz Ezechiel. W ten sposób Ezechiel stał się „widzącym” (רָאָה = וַיִּרְאֶה). Tak nazywano proroków Izraela, choć częściej określano ich rdzeniem נָבִיא („nabi”)¹⁴. Jako „widzący” Ezechiel otrzymał מַרְאוֹת („wizję”)¹⁵. Było to podstawowe doświadczenie Ezechiela, owocujące pełną absorpcją słowa Bożego, które było przekazywane prorokowi na różne sposoby. Wizji towarzyszyła audycja. To one stały się najważniejszym stymulatorem aktywności Ezechiela, człowieka żyjącego pośród zesłańców. Prorok pozostawał nieustannie pod działaniem mocy Bożej, którego ręka spoczywała na nim (w. 3c).

2. Formy ראה i מראה w opisie wizji (Ez 1, 4. 27. 28)

Tekst Ez 1, 4–28 zawiera opis niezwykłego doświadczenia Ezechiela, które nie miało analogii w dotychczasowej historii Izraela¹⁶. Wynikało to z dwóch powodów. Po pierwsze, wizja miała miejsce w Babilonii, poza ziemią przodków. Po drugie, był to czas przełomowy dla Izraela, który

14 Zjawisko profetyzmu znane było w całym środowisku Bliskiego Wschodu, a najstarsze jego ślady występują w tekstach z Ebla, por. R. E. Otto, *The Prophets and Their Perspective*, „Catholic Biblical Quarterly” 63 (2001) nr 2, s. 221.

15 Cechą proroctwa Ezechiela są liczne wizje (Ez 1, 1–3, 15; 3, 16a. 22nn; 8–11; 37, 1–14; 40–48), w których prorok jest uczestnikiem; nie tylko „widzi”, lecz również „czyni”, por. W. Zimmerli, *Ezekiel* 1, s. 17.

16 Ezechiel pozostawał pod wpływem tradycji kapłańskiej (P), dlatego jego opis (Ez 1) posiada wiele analogii do Rdz 1. W obu tekstach pojawiają się zbieżności terminologiczne: „sklepienie niebieskie” — רָקִיעַ (Rdz 1, 6–8. 14–15. 17. 20; Ez 1, 22–23, 25–26; por. Ez 10, 1), „podobieństwo/obraz” — דְמוּת (Rdz 1, 26; Ez 1, 5. 10. 13. 16. 22. 26. 28; por. Rdz 5, 13; Ez 8, 2; 10, 1. 10. 21–23, 15), por. W. Bühner, *Ezekiel und die Priesterschrift*, w: *Das Buch Ezechiel. Komposition, Redaktion und Rezeption*, Hrsg. J. Ch. Gertz, C. Körting, De Gruyter, Berlin–Boston 2020, s. 184.

znalazł się na zesłaniu. Przyszłość narodu malowała się w ciemnych barwach. Bez nadzwyczajnej interwencji Jahwe Izrael nie mógł uratować swojej tożsamości.

Opis zastosowany przez Ezechiela (Ez 1, 4–28) jest bardzo klarowny i zawiera się w ramach głównego motywu, którego treścią jest obecność Jahwe (ww. 4. 27–28)¹⁷. Pomędzy tymi najistotniejszymi wersetami pojawiają się wypowiedzi, które stopniowo przybliżają czytelnika do opisu „chwały Jahwe”¹⁸. Prorok zaprasza odbiorcę do odbycia wraz nim duchowej pielgrzymki aż do tronu Bożego. Składa się ona z kilku etapów: opis „istot żyjących” (ww. 5–15), opis „kół” (ww. 15–21), opis „sklepienia” wraz z „tronem” (ww. 22–26)¹⁹.

Prorok rozpoczyna swoją relację od stwierdzenia: וראיתי („I widziałem”) (w. 4a). Jest to równocześnie bezpośrednia kontynuacja treści zawartej już w w. 1c. W opinii krytyki literackiej ww. 2–3 należą do późniejszego dodatku redaktorskiego²⁰. Zatem widzenie proroka dokonało się dzięki „otwierającym się niebiosom” (w. 1c). W ten sposób uczestnik wydarzenia, jakim był Ezechiel, otrzymał zdolność widzenia tego, co nadnaturalne, lecz prawdziwe i istniejące, choć niedostępne innym zesłańcom.

Z treści w. 4 wynika, że Ezechiel już na początku wizji rozpoznał obecność Bożą²¹. Została ona opisana językiem symboli: gwałtowny wiatr przybywający z północy, obłok wielki, ogień rozbłyskujący, blask, „poły-

17 Ezechielowa wizja wprowadzająca wskazuje na transcendentny charakter panowania Jahwe, por. D. Launderville, *Ezekiel's Throne-Chariot Vision: Spiritualizing the Model of Divine Royal Rule*, „Catholic Biblical Quarterly” 66 (2004) nr 3, s. 363.

18 Wizja Ezechiela zawiera wiele elementów pochodzących z wyobrażeń natury. Prorok w opisie rozpoczyna od rzeczy drugorzędnych, a następnie przechodzi do istotnych, por. R. Rumianek, *Księga Ezechiela. Tłumaczenie i komentarz*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009, s. 37.

19 W w. 24 pojawia się formuła: „jak głos Wszechmocnego”, która nawiązuje do bardzo starego imienia Bożego (por. Rdz 17, 1; Lb 17, 1; Iz 13, 6), por. J. Homerski, *Księga Ezechiela*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998, s. 21.

20 Por. L. C. Allen, *Ezekiel 1–19*, Thomas Nelson, Nashville 1994, s. 22 (*Word Biblical Commentary*, 28).

21 Wojciech Pikor wykazuje, że w tekście Ez 1, 4–28 Bóg objawia się bez kontaktu z Ezechielem (jest to podstawowy kontekst dla interpretacji dalszych tekstów: Ez 2, 3–3, 11 i Ez 3, 24b–27, a zwłaszcza Ez 3, 17–21), por. W. Pikor, *La comunicazione profetica alla luce di Ez 2–3*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 2002, s. 31–32 (*Tesi Gregoriana. Serie Teologia*, 88).

skujące złoto” (לְחֶמֶט)²². Tak intensywne nagromadzenie różnorodnych określeń każe czytelnikowi zwrócić uwagę na szczególny charakter wizji proroka. Nie był to zachwyt nad wspaniałymi budowlami pałacu w Babilonie. Natomiast „cudowny” wiatr z północy był jednoznacznie wskazówką, że chodzi tu o przybycie Jahwe.

W końcowym stadium relacji z wizji Ezechiel posługuje się podobnym słownictwem: רָאִיתִי („I widziałem”) (w. 27a)²³. Widok, jaki się mu jawił, przypominał „połyskujące złoto” (חֶמֶט), które posiadało „wygląd” (כְּמַרְאֵה) ognia. Prorok odwołuje się również do „wyglądu” (מַמְרָאֵה) biodra zwróconego ku górze oraz „wyglądu” (מַמְרָאֵה) biodra zwróconego ku dołowi. W końcu ponownie Ezechiel wskazuje na „wygląd” (כְּמַרְאֵה) ognia, który „widział” (רָאִיתִי) wraz z blaskiem (w. 27b)²⁴.

Od początku do końca wizji prorok doświadczał tej samej obecności Jahwe. Została ona jednak opisana w najbardziej uroczysty sposób dopiero w w. 28. Tu prorok po raz pierwszy w swej księdze pisze o „chwale Jahwe”. Zanim jednak to uczyni, wprowadza terminologię, która kojarzy się nam ze zjawiskami klimatycznymi: tęcza, obłok, deszcz, blask (w. 28a). Były to zjawiska towarzyszące gwałtownej nawałnicy, po której odślaniało się niebo wraz ze słońcem oraz cudowną tęczą. W ten poetycki sposób prorok opisał swoją peregrynację do „chwały Jahwe”²⁵. Faktyczną „tęczą” stała się obecność Boga. Podobnie jak tęcza meteorologiczna, również „chwała Boża” jest „widzialna”, lecz niedostępna. Oczywiście jest to jedynie porównanie, faktycznie ogląd proroka dotyczył czegoś tak wzniosłego, że nie posiadało analogii w zjawiskach przyrodniczych.

Najważniejsze jest to, że Ezechiel w opisie swego doświadczenia używa sformułowania: „chwała Jahwe”. Czyni to jednak bardzo ostrożnie,

²² Termin ten jest wieloznaczny: połyskiwanie, białe złoto, kamień błyszczący na żółto, por. WSHI I, s. 344.

²³ Obie sekcje: otwierająca (w. 4) i zamykająca (ww. 27–28) korespondują ze sobą pod względem formalnym oraz treściowym, por. E. van Wolde, *The God Ezekiel 1 Envisions*, w: *The God Ezekiel Creates*, eds. P. M. Joyce, D. Rom-Shiloni, Bloomsbury, London 2016, s. 89.

²⁴ Pan jawi się w księdze jako Bóg działający: אָנִי יְהוָה דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי (Ja, Jahwe, powiedziałem i wykonam), a nie statyczny (Ez 17, 24; 22, 14; 24, 14; 36, 36; 37, 14). Zarówno w karaniu, jak i zbawianiu pierwszym celem Jego działania było pouczenie o tym, kim On jest (poznanie Jahwe), por. D. I. Block, *The Book of Ezekiel*, s. 49.

²⁵ W znaczeniu religijnym termin כְּבוֹד („chwała”) może oznaczać zarówno samego Jahwe, jaki Jego przymioty, por. R. Rumianek, *Księga Ezechiela. Tłumaczenie i komentarz*, s. 51.

dlatego to określenie poprzedza formułą: „na podobieństwo do”. W ten sposób okazuje szacunek do przeszłości Izraela, który pielęgnował w swojej tradycji przekonanie o obecności „chwały Jahwe”, począwszy od pustyni („Exodus”), a kończąc na jej zamieszkaniu w świątyni jerozolimskiej. Nadchodził jednak czas, gdy te prawdy miały otrzymać nowy wymiar. Dla Izraela zmiana w tej dziedzinie była czymś szokującym, stąd tak ostrożne sformułowania zastosowane przez Ezechiela.

Prorok kończy relację ponownie stosując formułę: וָאֵרָא („I widziałem”) (w. 28b). Odnosi się tu do całej relacji zawartej w ww. 4–28. Jedyną poprawną reakcją na to doświadczenie mogła być prostracja proroka (w. 28c). Był to wyraz czci, hołdu, wierności i szacunku. Tak postępowali jego poprzednicy w chwilach teofanii (Rdz 17, 3; Joz 7, 6). Gest Ezechiela stał się ważną wskazówką dla zesłańców. Ich ponury los nie oznaczał braku obecności Jahwe. Prorok „widział” Jego obecność w Babilonii. Nie było to jednak wydarzenie jednorazowe, o czym świadczą kolejne rozdziały jego księgi. Naród otrzymał możliwość oddawania czci prawdziwemu Bogowi w Babilonii i w innych miejscach. Musiał jednak najpierw przyjąć całe pouczenie, jakie przez Ezechiela zostało do niego skierowane. Słowo pouczające stało się główną zasadą komunikacji Boga z Izraelem. Ezechiel był jego pośrednikiem²⁶. Nie dziwi zatem fakt, że w. 28 kończy się stwierdzeniem: וָאֲשָׁמַע קוֹל מְדַבֵּר („i usłyszałem głos mówiący”). Wizja „chwały Jahwe” przechodzi w audycję Boga. Obraz otrzymanej wizji miał przygotować wewnątrz Ezechiela do owocnego wysłuchania słów, które zostały do niego skierowane (Ez 2, 1–3, 12).

3. Formy מראה i ראה w opisie wizji (Ez 1, 5–26)

Poza wypowiedziami ramowymi (ww. 4.27–28) hebrajskie formy (הארמ i האר) pojawiają się również w innych miejscach opisu wizji, które odnoszą się do „istot żyjących, kół” oraz postaci „człowieka” (ww. 5.13.14.15, 16.26).

W swym oglądzie prorok dostrzega „cztery istoty żyjące”, które miały „wygląd (מראיתן) podobny do człowieka” (w. 5). Tajemnicze „istoty żyjące”

²⁶ Pikor podejmuje temat skuteczności słowa prorockiego w obliczu wrogości domu Izraela; o tej kwestii sam Bóg informuje Ezechiela, uniemożliwiając mu udanie się do nich (Ez 3, 25), por. W. Pikor, *La comunicazione profetica alla luce di Ez 2–3*, s. 210.

nie były bytami znanymi z natury²⁷. Być może prorok w opisie miał skojarzenia związane z obiektami obecnymi na budowach babilońskich. Nie opisuje jednak tego, co naturalne, lecz nadnaturalne. Nadaje owym „istotom żyjącym” cechy osobowe: „wygląd podobny do człowieka”. Posiadały one zatem świadomość znaczenia funkcji, jaką spełniały. Były one pierwszym obiektem jawiącym się prorokowi. Miały niewątpliwie ważne znaczenie w procesie komunikacji, jaki dokonywał się między Ezechielem a Jahwe. Nawiązując do wyglądu „człowieka”, prorok przybliża swoim odbiorcom obraz owych „istot”. Dodatkowo liczba cztery (w. 5) podkreśla pełnię oglądanej rzeczywistości i odpowiada czterem stronom świata, tak ważnych dla człowieka znajdującego się w drodze. Zesłańcy pamiętali drogę do Babilonii, natomiast prorok rozpoczął podróż duchową.

Pod koniec opisu „istot żyjących” prorok wskazuje jeszcze na kolejne „wyglądy” (מראות). Pierwszy z nich to „wygląd, jakby płonące w ogniu węgle, jak wygląd pochodni” (w. 13)²⁸. Tym razem nie chodzi już o same „istoty żyjące”, lecz o środowisko ich przebywania. „Wygląd”, jaki się jawił prorokowi, był niezwykle dynamiczny i nawiązywał do wielkiej teofanii Boga na Synaju. Jahwe najpierw ukazał się Mojżeszowi w krzewie ognistym (por. Wj 3, 2–3), następnie na szczycie góry przy zawieraniu przymierza (por. Wj 19, 16); z kolei słup ognia prowadził i chronił Izrael na pustyni (Wj 14, 24). Prorok dodaje w opisie wizji, że zarówno węgle ogniste, jak i pochodnie poruszały się pomiędzy „istotami żyjącymi”, a temu wszystkiemu towarzyszyła błyskawica. Symbolika zastosowana przez Ezechiela była niezwykle sugestywna. Zesłańcy mieli poznać prawdę o zbawczej obecności Jahwe, podobnej do tej z czasów Mojżesza.

Z kolei „istoty żyjące” posiadały „wygląd błyskawicy” (כַּמְרֶטֶה הַבֹּזֵק) (w. 14). W ten sposób została opisana harmonia całego oglądanego środowiska. Wszystkie jego elementy pozostawały w ruchu i emanowały światłem i blaskiem. Były to również przejawy życia, realizowanego

²⁷ Były to wyobrażenia z pogranicza świata Bożego, ludzkiego oraz zwierzęcego, por. D. Launderville, *Ezekile's Cherub: A Promising Symbol or a Dangerous Idol?*, „Catholic Biblical Quarterly” 65 (2003) nr 2, s. 167.

²⁸ Wiersz 13 jest prawdopodobnie późniejszym dodatkiem, inspirowanym opisem zawarcia przymierza przez Boga z Abrahamem (por. Rdz 15, 17), por. J. Homerski, *Księga Ezechiela*, Pallottinum, Poznań 2013, s. 60 (Pismo Święte Starego Testamentu, XI, 1).

poza wymiarami naturalnymi i bez żadnych ograniczeń. Miało to również ważne znaczenie dla zesłańców, którzy formalnie zostali zniewoleni i pozbawieni swojej ziemi, a więc właściwego środowiska egzystencji. Obraz, jaki im przekazał Ezechiel, był zatem ideałem, którego nie posiadali, a który stał się dostępny prorokowi. Było to bardzo ważne pouczenie, ponieważ Izraelici utracili ziemię oraz obecność Jahwe w świątyni (por. Ez 10–11). Zesłanie było karą, lecz miała ona charakter pedagogiczny. Bóg nie chciał unicestwić Izraela, lecz oczyścić go z grzechów (motywu ognia), a następnie wprowadzić do nowej ziemi, w której On będzie w centrum zamieszkania (Ez 48, 35).

Po opisie środowiska bytowania „istot żyjących” prorok przechodzi do opisu „koła” (ww. 15–21)²⁹. Zgodnie z tradycją interpretacji Księgi Ezechiela owe „koła” wskazują na rydwan Boży (por. Syr 49, 8–9)³⁰. Prorok rozpoczyna relację od formuły widzenia: אָרָאָה („I widziałem”) (w. 15a; por. w. 4a), w ten sposób zaznaczając kolejną odślonę swojego opisu. Przedmiotem oglądu pozostają „istoty żyjące”, lecz pojawia się nowy kontekst: „a oto koło jedno (było) na ziemi przy istotach żyjących, dla czterech oblicz jego” (w. 15b). „Koła” dodają jeszcze większego dynamizmu prezentowanej rzeczywistości. W naturze koła jest mobilność. Jego prawozorem jest koło tarczy słonecznej, przemieszczającej się każdego dnia ze wschodu na zachód. Człowiek odkrył znaczenie koła i zastosował w licznych urządzeniach. Najbardziej spektakularne ówczesne jego użycie było w rydwanach bojowych, które (w przekonaniu Izraela) od zawsze stosowali Egipcjanie. Wojska faraona od tysiącleci siały postrach w Palestynie i Syrii. Tym większe wrażenie na Hebrajczykach zrobiły wydarzenia, jakie towarzyszyły Wyjściu: „I zatrzymał (Pan) koła ich rydwanów, tak że z wielką trudnością mogli się naprzód posuwać. Egipcjanie krzyknęli: «Uciekajmy przed Izraelem, bo w jego obronie Jahwe walczy z Egipcjanami»” (Wj 14, 25). Zatrzymane koła rydwanów faraona wskazują na kres możliwości ludzkich. Zupełnie inaczej miała się sprawa z „kołami” rydwanu Jahwe. Ich dynamizmu nie

²⁹ „Koła” ukazują technikę poruszania się „istot żyjących”, por. R. Rumianek, *Wizje pomysłowości w Księdze Ezechiela*, s. 54.

³⁰ „Ezechiel (Ιεζεκιηλ) oglądał widzenie chwały, jakie okazał mu (Pan) na rydwanie (ἐπι ἄρματός) cherubów. Wspominał On też o wrogach wśród huraganu, dobrze uczynił tym, co trzymają się dróg sprawiedliwości” (Syr 49, 8–9).

mógł nikt powstrzymać. Stały się one świadectwem aktywności samego Boga, który w pełni angażował się w sprawy swojego narodu i podążał za nim „na rydwanie” do Babilonii.

Ogląd prorocki pozwolił również na opis szczegółowy „kół”: „Wygląd (מְרִאָה) tych kół i ich wykonanie jak połysk tarszyszu i podobieństwo jednego dla ich czterech; i miały wygląd (וּמְרִאָהֶם), jakby było koło w pośrodku koła” (w. 16). Wymienione „koła” nie miały naturalnego charakteru, ponieważ przynależały do środowiska przebywania „istot żyjących”. Przywołane porównanie do „tarszyszu” (= chryzolit, czyli bardzo rozpowszechniony w przyrodzie minerał)³¹ ukazuje ich szczególną naturę. Prorok w ten sposób wskazuje na niezwykły charakter funkcji, jaką miały one spełniać. Już sam ich układ („koło w pośrodku koła”) sugeruje, że nie będą one przydatne do „ziemskiej komunikacji”, lecz w procesie przekazu treści duchowych. Ruch, jaki obserwował prorok, był przejawem życia samego Boga, który dał się poznać Ezechielowi, a poprzez niego Izraelowi („golah”).

Obraz „istot żyjących” oraz „kół” stanowił dolną warstwę opisywanej rzeczywistości. Były te „podtrzymywały sklepienie” (w. 22), które je oddzielały od miejsca przebywania Jahwe. W w. 26 prorok opisuje to, co było nad sklepieniem: „wygląd (מְרִאָה) jakby kamienia szafiru na podobieństwo tronu” (w. 26 b). Szafir uchodził w ówczesnej epoce za jeden z najszlachetniejszych kamieni, który symbolizował niebo („lapis lazuli”). Ezechiel ma niewątpliwie na uwadze miejsce najważniejsze, które było zastrzeżone wyłącznie dla Boga. Podobnie było w świątyni jerozolimskiej, składającej się z trzech części, z której „debir” był najświętszym pomieszczeniem wraz z Arką Przymierza, na której spoczywała „chwała Jahwe”. Ezechiel jednak nie pisze o Arce Przymierza, lecz o czymś „na podobieństwo tronu”. Przywołuje tym samym motyw absolutnego panowania Jahwe. Pan był królem wiecznym i nieusuwalnym, kimś innym w stosunku do władców ziemskich (por. Ez 26, 16). Było to też ważne pouczenie skierowane do zesłańców.

Bóg pragnął się komunikować z Izraelem. Pomimo opisu pełnego metafior, podkreślających transcendentność Jahwe, jawi się On jako ktoś dostępny: „a nad (tym) podobieństwem (דְּמִוּתוֹ) tronu, (było) podobień-

31 A. S. Jasiński, *Księga Proroka Ezechiela. Nowy Komentarz. Ez 1–5*, s. 72.

stwo (דמות), wygląd (כמראה) jakby człowieka nad nim w górze³². Prorok aż dwukrotnie użył tu terminu דמות, który występuje również w opisie stworzenia człowieka (por. Rdz 1, 26). Ten starożytny tekst z jednej strony podkreśla niezwykłą godność człowieka, a z drugiej możliwości zaistnienia komunikacji między nim a Bogiem, która nie miała żadnej analogii z innymi bytami ziemskimi. Sformułowanie: „wygląd jakby człowieka” podkreśla realność obecności Jahwe, która ma zbawcze znaczenie dla Izraela³³.

W oparciu o formy מראה i ראה prorok opisał istotę przesłania zawartego w wizji (ww. 4–28). Jego treść stała się jądrem orędzia skierowanego do zesłańców („golah”). Analizy wykazały, że forma czasownikowa ראה została użyta w opisie czynności oglądu Ezechiela, natomiast rzeczownik מראה wskazuje na przedmioty jawiące się w wizji. Duchowe doświadczenie Ezechiela zostało zapoczątkowane „widzeniem wizji”, gdy w „trzydziestym roku” otwarły się niebiosa (w. 1). Był to początek wydarzenia, które ze szczegółami opisał Ezechiel w ww. 4–28. Jego „widzenie” (ראה) zostało ujawnione w kilku odsłonach: wiatr gwałtowny, obłok, ogień, blask, stop złota ze srebrem (w. 4); cztery istoty żyjące (w. 5); cztery oblicza, cztery skrzydła (w. 6); nogi i stopy (w. 7); ręce (w. 8); oblicza człowieka, lwa, wołu i orła (w. 10); węgle ogniste i błyskawica (w. 13), powiązane ze sobą koła (ww. 15–16) oraz ich obręcze i oczy (w. 18). Wszystko to jawiło się prorokowi w ruchu na skutek obecności ducha (w. 20). W tym oglądzie punktem zwrotnym stał się motyw sklepienia (w. 22), które oddzielało „istoty żyjące” od górującym nad nimi tronem wraz z postacią mającą wygląd „jakby człowieka” (w. 26). Ten obraz również jawił się prorokowi w kontekście obecności blasku, ognia

³² Ezechiel nie stworzył obrazu Boga ex nihilo. Jako kapłan korzystał z dorobku Izraela (kultura, stan socjalny, polityczny, religijny i literacki). Do jego dyspozycji pozostawała cała odziedziczona tradycja, która przekazywała obraz Jahwe, por. K. P. Darr, *The God Envisions*, w: *The God Ezekiel Creates*, eds. P. M. Joyce, D. Rom-Shiloni, Bloomsbury, London 2016, s. 11.

³³ Ezechiel szczególnie akcent kładzie na obraz Jahwe: Jego moc, majestat i transcendencję. Nie ma natomiast wprost mowy o Jego świętości, często jednak pojawia się motyw chwały. Świętość Jahwe objawiła się w chwale. Przyjmuje ona charakter hipostazy czy inkarnacji (Ez 1). Prorok z wielkim szacunkiem odnosi się do Boga, używając określenia Pan Jahwe (אדני יהוה). Pośrednikiem relacji Bóg—prorok jest „ręka Jahwe” (Ez 1, 3; 8, 1; 33, 22), por. H. D. Hummel, *Ezekiel 1–20*, Concordia Publishing House, Saint Louis 2005, s. 13–14.

i tęczy. W końcu Ezechiel określił istotę swej wizji, jaką była obecność „chwały Jahwe” (w. 28).

Doświadczenie duchowe Ezechiela zostało zainicjowanie „ręką Jahwe”, która na nim spoczęła (w. 3)³⁴. Była to moc, która uzdolniła go do oglądu (i słuchania; por. w. 24) rzeczywistości niedostępnej innym zesłańcom. Ezechiel stał się zatem szafarzem tajemnicy obecności Pana w Babilonii pośrodku „golah”. Wydarzenie to miało dać początek procesowi odnowy Izraela. Ezechiel przestał być anonimową postacią, lecz dzięki objawieniu stał się wybrańcem Bożym, prorokiem, stróżem oraz kapłanem nowej świątyni. Następstwa tego „widzenia” Ezechiel opisuje w dalszych partiach księgi. W tym kontekście szczególnie ważne są treści zawarte w Ez 2, 1-7, 27.

Bibliografia

- Allen L. C., *Ezekiel 1-19* (Word Biblical Commentary 28), Nashville (Thomas Nelson) 1994.
- Blenkinsopp J., *The Judaeen Priesthood Turing the Neo-Babylonian and Achaemenid Period: A Hypothetical Reconstruction*, „Catholic Biblical Quarterly” 60 (1998) nr 1, s. 25-43.
- Block D. I., *The Book of Ezekiel. Chapters 1-24*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 1997 (The New International Commentary on the Old Testament).
- Bührer W., *Ezechiel und die Priesterschrift*, w: *Das Buch Ezechiel. Komposition, Redaktion und Rezeption*, Hrsg. J. Ch. Gertz, C. Körting, De Gruyter, Berlin-Boston 2020, s. 175-206.
- Darr K. P., *The God Envisions*, w: *The God Ezekiel Creates*, eds. P. M. Joyce, D. Rom-Shiloni, Bloomsbury, London 2016, s. 1-23.
- Häner T., *Bleibendes Nachwirken des Exils. Untersuchung zur kanonischen Endgestalt des Ezechielbuches*, Herder, Freiburg 2014 (Herders Biblische Studien).
- Homerski J., *Księga Ezechiela*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998.

³⁴ Była to konsekwencja otwartych niebios (por. Ez 1, 1).

- Homerski J., *Księga Ezechiela*, Pallottinum, Poznań 2013 (*Pismo Święte Starego Testamentu*, XI, 1).
- Hummel H. D., *Ezekiel 1–20*, Concordia Publishing House, Saint Louis 2005.
- Jasiński A. S., *Księga Proroka Ezechiela. Nowy Komentarz. Ez 1–5*, Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2017.
- Launderville D., *Ezekiel's Cherub: A Promising Symbol or a Dangerous Idol?*, „*Catholic Biblical Quarterly*” 65 (2003) nr 2, s. 165–183.
- Launderville D., *Ezekiel's Throne-Chariot Vision: Spiritualizing the Model of Divine Royal Rule*, „*Catholic Biblical Quarterly*” 66 (2004) nr 3, s. 361–377.
- Mayfield T. D., *Literary Structure and Setting in Ezekiel*, Mohr Siebeck, Tübingen 2010.
- Nobile M., *Saggi su Ezechiele*, Antonianum, Roma 2009.
- Otto R. E., *The Prophets and Their Perspective*, „*Catholic Biblical Quarterly*” 63 (2001) nr 2, s. 219–240.
- Pikor W., *La comunicazione profetica alla luce di Ez 2–3*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 2002 (*Tesi Gregoriana. Serie Teologia*, 88).
- Rumianek R., *Wizje pomysłowości w Księdze Ezechiela*, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1998.
- Rumianek R., *Księga Ezechiela. Tłumaczenie i komentarz*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.
- Sedlmeier F., *Das Buch Ezechiel. Kapitel 1–24*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 2002 (*Neuer Stuttgarter Kommentar. Altes Testament* 12/1).
- Strine C. A., *Ezekiel's Image Problem: The Mesopotamian Cult Statue. Introduction Ritual and the Imago Dei Anthropology in the Book of Ezekiel*, „*Catholic Biblical Quarterly*” 76 (2014) nr 2, s. 252–272.
- Wolde E. van, *The God Ezekiel 1 Envisions*, w: *The God Ezekiel Creates*, eds. P. M. Joyce, D. Rom-Shiloni, Bloomsbury, London 2016, s. 87–106.
- Zawiszeński E., *Księgi proroków*, Bernardinum, Pelplin 1995.
- Zimmerli W., *Ezekiel 1*, Fortress Press, Philadelphia 1979.

